

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA
VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI

SAMARQAND VILOYAT PEDAGOGLARNI YANGI METODIKALARGA
O‘RGATISH MILLIY MARKAZI

**MATN TAHLILI USTIDA ISHLASH ORQALI O‘QUVCHILARDA
O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTRISH**

(umumiy o‘rta ta’lim maktablarining boshlang‘ich
sinf o‘qituvchilari uchun uslubiy ko‘rsatma)

Samarqand 2023

J.Xudoyqulov - Matn tahlili ustida ishlash orqali o'quvchilarda o'qish savodxonligini rivojlantrish. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun uslubiy ko'rsatma. Samarqand VPYAMO'MM, 2023- yil 24 bet

Muharrir: F.Abdullayev - Samarqand VPYaMO'MM
o'qituvchisi

Taqrizchilar: M.Hazratqulov - SamDU "Boshlangich ta'lim metodikasi" kafedrasida o'qituvchi.
H.Qoraboyev- Samarqand VPYaMO'MM Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim metodikalari kafedrasida katta o'qituvchisi

Ushbu uslubiy ko'rsatma umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'qituvchilari, boshlang'ich ta'lim yonalishida ta'lim olayotgan bakalavr va magistrantlar foydalanishlari mumkin. Ushbu uslubiy ko'rsatmada boshlang'ich sinflarda didaktik materiallarni tayyorlash va uardan foydalanishning shakl, metod va vositalari sharhlangan va metodik tavsiyalar berilgan.

Ushbu uslubiy ko'rsatma pedagogika markazi Ilmiy-metodik kengashining 2023-yil 23-iyundagi 3/3.6-sonli yig'ilish qarori bilan nashr etishga ruqsat berilgan.

Kirish

Respublikamizda amalga oshirilayotgan ulkan bunyodkorlik ishlari, islohotlar, mamlakatimiz iqtisodiy qudrati oshib borish natijasida jamiyat ijtimoiy sohasining markaziy bo'g'ini hisoblangan xalq ta'limida ham tub islohotlar ro'y bermoqda. U yangilanmoqda, yoshlar ta'lim-tarbiyasini takomillashtirish, ularning mazmunini, uzluksizligini ta'minlab beradigan yangi hujjatlar, pedagogik texnologiyalar, amaliyot uslublari bilan boyib bermoqda. Zero, yurtboshimiz ta'kidlaganidek, "...Xalq ta'limini tubdan isloh qilish, mazkurdasturni amalga oshirish bizdan nihoyatda katta kuch, mablag` va imkoniyat talab qilmoqda. Lekin, istiqbolimiz, istiqlolimiz ko'zi bilan qaraganda, ham iqtisod, ham siyosat, ham ma'naviyat nuqtai nazaridan bu sarf-xarajatlarga nazar tashlasak, undan keladigan manfaat har qanday xarajatlarni qoplashi va oqlashi muqarrar".

Boshlang'ich sinflar o'qish darslarida o'quvchilar nutqini o'stirish vositalaridan biri to'g'ri uyushtirilgan qayta hikoyalashdir. Maktabtajribasida to'liq, qisqartirib, tanlab va ijodiy qayta hikoya qilish turlari mavjud. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun matnni to'liq yoki matnga yaqin qayta hikoyalash ancha oson, boshqa turlari esanisbatan qiyinroqdir. Qayta hikoyalashda o'qilgan hikoya mazmuni yuzasidan o'qituvchining savoli o'quvchilarni hikoyaning detallari haqida, ayrim voqealar o'rtasidagi bog'lanishning sabab-natijalarohaqida fikrlashga qaratilishi lozim. Asar syujetining rivojlanishida qatnashuvchi shaxslar, ularning xatti-harakati asosiy rol o'ynaydi. Bolalar asar mazmunini unda ishtirok etuvchi shaxslar va ularning xatti-harakati, karakterli xususiyatlarini tahlil qilish yordamida yaxshi anglab yetadilar.

O'qituvchining savoli asar qahramonlari nima qilgani, ularning u yoki bu xatti-harakatlari qayerda va qanday sharoitda yuz bergani haqida so'zlab berishga, voqealarning izchil bayon qilinishiga va o'zaro bog'liqlikni yoritishga yo'naltirilishi lozim. O'quvchi o'qilgan asar mazmunini o'qituvchi savoli yordamida aytib berishida faqat analizdan emas, sintezdan ham foydalanadi: ayrim faktlarni o'zaro bog'laydi (sintezlaydi), bir-biriga taqqoslaydi, ular yuzasidan muhokama yuritadi va xulosa chiqaradi. Ko'pincha boshlang'ich sinf o'quvchilari

qatnashuvchi shaxslar xatti-harakatini yaxshi tushunmasliklari, ba'zan noto'g'ri yoki yuzasi tushunishlari natijasida asar mazmunini angla betmaydilar. Shuning uchun ham o'qituvchi savolni juda o'ylab tuzishi, u bolani fikrlashga, o'ylashga majbur etadigan, qatnashuvchi shaxslarning xatti-harakati, voqealarning bog'lanishi yuzasidan muhokama yuritadigan, ularni o'zaro qiyoslashga, ijobiy va salbiy tomonlarini aniqlashga yordam beradigan bo'lishi lozim. O'quvchiasarda qatnashuvchilarning xatti-harakatini qanchalik aniq ko'z oldigan keltira olsa, u hikoyaning asosiy mazmunini shunchalik chuqur tushunadi, shunchalik mustaqil qayta hikoya qilib beradi.

Matn tahlili ustida ishlashning asosiy bosqichlari

Respublikamiz mustaqillikka erishgandan so'ng boshlang'ich sinflar uchun yangi dastur va darsliklar yaratildi. O'qish dasturlarida badiiy asarni tahlil qilishga ko'proq ahamiyat berilib, matn ustida ishlash yuzasidan xilma-xil topshiriq turlaridan, texnika vositalaridan foydalanishga ko'proq e'tibor berildi.

Badiiy asar quyidagi muhim metodik qoidalar asosida tahlil qilinadi:

1. Asar mazmunini tahlil qilish va to'g'ri, tez, ongli, ifodali o'qish malakasini shakllantirish bir jarayonda boradi.

2. Asarning g'oyaviy-tematik asoslarini uning obrazlari, sujet chizig'i, qurilish va tasviriy vositalarini tushuntirish o'quvchilarning shaxs sifatida umumiy kamol topishiga, bog'lanishli nutqning o'sishini ta'minlaydi.

3. O'quvchilarning hayotiy tajribasiga tayanish asar mazmunini ongli idrok etishning asosi va uni tahlil qilishning zaruriy sharti hisoblanadi.

4. 4.Sinfda o'qish o'quvchilarning bilish faoliyatini aktivlashtirish va atrof muhit haqidagi bilimlarni kengaytirish vositasi hisoblanadi.

5. Asarni tahlil qilishda uning hissiy ta'sirini ham hisobga olish zarur. O'quvchi matnni o'qibgina qolmay, muallif hayajonlangan voqeadan hayajonlansin. Matnni tahlil qilishda o'quvchilarda fikr uyg'onsin, ularda estetik didni tarbiyalasin.

Boshlang'ich sinflar "O'qish kitobi"da turli janrdagi badiiy va ilmiy-ommabop maqolalar berilgan. Sizga ma'lumki, badiiy asarda hayot obrazlar orqali aks ettiriladi. Uning markazida inson, uning tabiat va jamiyatga munosabati turadi. Badiiy asarda borliqni, voqelikni obrazlar vositasida tasvirlash, ob'ektiv mazmun va sub'ektiv bahoni aniq materialda berish haqidagi qoidalar metodika uchun katta nazariy-amaliy ahamiyatga ega. Birinchidan, asar ustida ishlashni muallifning asarida tasvirlangan voqealarga munosabati o'qituvchining diqqat markazida turadi. O'quvchilar voqelikni obrazlar orqali tasvirlashning o'ziga xos xususiyatlarini asta tushuna boshlaydilar. Ikkinchidan, har qanday badiiy asarda aniq tarixiy voqelar tasvirlanadi.

Asardagi voqealarga tarixiy yondoshilgandagina asarga haqqoniy baho

berish mumkin. Uchinchidan, yozuvchining hayoti va qarashlari bilan o'quvchilarning yoshlariga mos ravishda tanishtirish maqsadga muvofiq. To'rtinchidan, badiiy asarni tahlil qilishda o'quvchilarni asarning g'oyaviy yo'nalishini tushunishga o'rgatish muhimdir.

Psixolog olimlarning ko'rsatishicha, badiiy asarni idrok etish uchun uni tushunishning o'zigina yetarli emas. Asarni idrok etish murakkab jarayon bo'lib, asarga, unda tasvirlangan voqelikka qandaydir munosabatning yuzaga kelishini o'z ichiga oladi. Kichik yoshdagi o'quvchilar adabiy qahramonga ikki xil munosabatda bo'ladi.

1. Adabiy qahramonga emotsional munosabat.
2. Elementar tahlil qilish.

Asarda qatnashuvchi shaxslarga baho berishda o'quvchilar o'z shaxsiy tushunchalaridan foydalanadilar. Qahramonning boshqa fazilatlarini baholash uchun ularda so'z boyligi, tajriba yetishmaydi. O'qituvchining vazifasi o'quvchilar payqay olmagan sifatlarni ko'rsatish va o'quvchilar nutqiga kiritishdir. Yana bir narsaga e'tibor berish maqsadga muvofiq:

O'quvchilar asar qahramoniga munosabatlarini ifodalashda uharakat qilgan sharoitni hisobga olmaydilar. Qahramonning nima uchun shunday qilishi kerakligini tushunolmaydilar, uning uchun maqsadga muvofiq ish olib borishlari zarur. O'qish malakalarining sifatlari va ularni takomillashtirish yo'llari Dastur talablarini to'liq bajarish va amalga oshirish uchun, birinchi navbatda o'qish ko'nikmalarini to'g'ri va puxta egallash va takomillashtirib borish zarur.

O'qish ko'nikmalari savod o'rgatish jarayonida shakllanadi, o'qitishning keyingi bosqichlarida takomillashadi.

O'qish malakalarining sifatlari badiiy asar matnini to'g'ri, tez, ongli va ifodali o'qish kiradi. O'qish darslarida o'quvchilarning o'qish malakalari shakllantiriladi va takomillashtiriladi. O'qish malakasining sifatlari o'zaro bog'liq bo'lib, ularning asosiysi ongli o'qish hisoblanadi: o'quvchi matnni tez va to'g'ri o'qisa-yu, anglab o'kimasa yoki uning tez o'qishi natijasida boshqalar matn mazmunini tushunmasa, to'g'ri o'qisa-yu, o'ta sekin o'qisa, nutq birliklari orasida

pauzalarga e'tibor bermasa, matnda ifoda etilayotgan fikr tushunilmaydi. Muayyan tezlikda va to'g'ri o'qish ongli o'qishga xizmat qiladi; to'g'ri, tez va ongli o'qish esa ifodali o'qishning asosi hisoblanadi.

O'qish malakalarini egallash maktabda o'qitiladigan barcha predmetlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishning muhim sharti hisoblanadi. O'qish faoliyatning asosiy turi bo'lib, o'quvchilarni g'oyaviy-siyosiy, aqliy, estetik va nutqiy tomondan rivojlantirish uchun juda katta imkoniyat yaratadi. Bu jarayon esa o'qish malakalarini o'stirish va takomillashtirish ustida sistematik va maqsadga muvofiq ishlashni talab qiladi.

O'qish malakasini egallash ancha murakkab bo'lib, uni shakllantirish uzoq vaqtni talab etadi. Psixolog T. G. Yegorov o'zining «Ocherki psixologii obucheniya detey chteniyu» nomli asarida o'qish malakalarini shakllantirish jarayonini uch bosqichga ajratadi: analitik bosqich, sintetik bosqich va avtomatlashgan bosqich. Analitik bosqich savod o'rgatish davriga to'g'ri keladi, bunda so'zni bo'g'in-harf tomonidan tahlil qilish va bo'g'inlab o'qish malakasi shakllantiriladi. Sintetik bosqich uchun so'zni sidirg'a o'qish harakterlidir; bunda so'zni ko'rish orqali idrok qilish va uning talaffuzi so'z ma'nosini anglash bilan asosan mos keladi. O'qish so'z ma'nosini idrok qilish bilan amalga oshadi. O'quvchilar sintetik bosqichga 3-sinfda o'tadilar. Bundan keyingi yillarda o'qish avtomatlasha boradi. O'qish darslarida asar ustida ishlashni shunday tashkil etish kerakki, asar mazmunini tahlil qilish o'qish malakalarini takomillashtirishga yo'naltirilgan bo'lsin.

To'g'ri o'qish deganda xato qilmasdan, yanglishmasdan o'qish tushuniladi, ya'ni to'g'ri o'qish so'zning tovush-harf tarkibini, grammatik formalarni buzmasdan, so'zdagi tovush yoki bo'g'inni tushirib qoldirmay, oshiqchasini qo'shmay, harflar o'rnini almashtirmay, aniq talaffuz qilib, so'zga urg'uni to'g'ri qo'yib o'qish hisoblanadi. M. Odilova va T. Ashrapovalar «Adabiy talaffuz normalariga qo'yilgan barcha talablar to'g'ri o'qish ko'nikmasiga ham taalluqlidir», - deb ta'kidlaydilar. Rus metodisti Yakovleva to'g'ri o'qishga quyidagicha ta'rif bergan: «To'g'ri o'qish - bu materialni tovush tomondan xatosiz

va bir tekisda ravon nusha ko'chirishdir». Demak, to'g'ri o'qish so'zning tovush tarkibini, grammatik shaklini buzmasdan adabiy-orfoepik me'yorlar asosida o'qishdir.

To'g'ri o'qish so'zning uzun-qisqaligiga, o'quvchining so'z boyligiga, ya'ni so'zning leksik ma'nosini qanchalik bilishiga hamda so'zning bo'g'in va morfemik tarkibiga bog'liq. O'quvchilar ko'pincha quyidagi sabablarga ko'ra xatoga yo'l qo'yadilar:

1. So'zni talaffuz qilish bilan uning ma'nosini tushunish o'rtasida puxta sintez bo'lmagani uchun, ya'ni bola so'zning oldin tovush tomonini ko'radi, uni talaffuz qilishga oshiqadi.

2 So'zning ma'nosini esa e'tibordan chetda qoldiradi.

So'zning bo'g'in tuzilishi murakkabligi tufayli. So'z ko'p bo'g'inli bo'lsa, bola uni oldin eshitmagan bo'lsa xatoga yo'l qo'yadi.

3 So'zning ma'nosini bitmaslik tufayli xatoga yo'l qo'yadi.

Tez o'qiyman deb xatoga yo'l qo'yadi.

To'g'ri o'qish yoryog'likka va yorug'likning tushishiga ham bog'liq.

Undosh tovush so'zning o'rtasida va oxirida kelgan yopiq bo'g'inli so'zlarni o'qishda qiynaladilar.

Xato o'qishning oldini olish uchun quyidagilar e'tiborga olinadi: Matnni o'qitishdan oldin undagi o'qilishi qiyin so'z, birikma va gaplarni aniqlash va ular ustida ishlash usullarini belgilab olish. Tuzilishi murakkab so'zlarni bo'g'inlab o'qilishini mashq qildirish.

Matnni o'qishdan oldin uning mazmunini tushunishni qiyinlashtiradigan so'zlarning lug'aviy ma'nosini tushuntirish. So'z ma'nosini izohlash usullarini aniqlash. Vazifalarni aniq va tushunarli qilib berish. Matnni diqqat-e'tibor bilan o'qishlari uchun sharoit yaratish. Oldin ichda o'qitish, so'ng ovoz chiqarib o'qitish. O'qitishda o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, ya'ni matnnin oson, o'rtacha qiyinlikda va qiyin o'qiladigan o'rinlarini belgilab olib unga kuchi yetadigan o'quvchilarga oldindan taqsimlab olish. O'quvchilarning o'qishini muntazam tekshirib turish. Xatoning harakteriga qarab, uni metodik tomondan

to'g'ri tuzatish yo'lini aniqlash. O'quvchilarni xato qilish mumkin bo'lgan o'rindan ogohlantirib turish. Xat cho'pdan foydalanish.

Xato o'qish o'quvchining shaxsiy ko'ruv sezgisiga ham bog'liq bo'ladi. O'qituvchi tuzilishi murakkab so'zlarni oldindan doskaga yoki kartongabo'g'inlarga bo'lib yozib qo'yib, o'quvchilarga xor bo'lib o'qitilishi yaxshi natija beradi.

O'quvchilar yo'l qo'ygan xato ikki xil yo'l bilan tuzatiladi: 1) O'quvchi so'z oxiridagi qo'shimchani noto'g'ri o'qisa, o'quvchini o'qishdanto'xtatmasdan xatoni to'g'rilash mumkin; 2) xato o'qish bilan gaplarning mazmuni buzilsa, qayta o'qitish usulidan foydalaniladi. Bunda o'quvchiga o'qigan matni yuzasidan savol berilsa, o'quvchi e'tiborli bo'lib qayta o'qiydi.

Tez o'qish. Tez o'qish normal tezlikda o'lib, o'qish sur'ati matnning mazmunini tushunishdan ajralib qolmasligi kerak. O'qish tezligi matnni tushunish tezligi bilan muvofiq ravishda o'suvi kerak. O'qilayotgan asar mazmunini o'zlashtirishni, matn mazmunini ongli idrok etishni ta'minlaydigan o'qish tez o'qish deyiladi.

O'qish sifatlarini yaxshi o'zlashtirgan holda o'quvchilarning o'qish sur'ati bir-biridan farq qiladi. Bu dastur talablarini bajarmadi, degan gap emas. Og'zaki nutq tempiga to'g'ri keladigan o'qish sur'ati normal tezlik hisoblanadi. Chunki o'ta tez ham , o'ta sekin o'qish ham matn mazmunini o'zlashtirishni qiyinlashtiradi.

O'qish tezligi bir daqiqada o'qiladigan so'zlar soni bilan belgilanadi. 2005- yilda e'lon qilingan o'qish dasturida 1- sinfning 2- yarim yilligida o'qish sur'ati 20-25 so'z (notanish matnni o'qish tezligi Xam 20-25 so'z); o'quv yili oxirida 2530 so'z; 2- sinfning 1- yarim yilligida matnni o'qish tezligi 30-35 so'; 2-yarim yilligida 40-50 so'z; 3- sinfning 1- yarim yilligida 60-70 so'z; 2- yarim yilligida 70-80 so'z; 4- sinfning 1- yarim yilligidja ichda ovozsiz 110-130 so'z, ovozli o'qishda 90-100 so'z.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki, bir daqiqada bola 250 so'zli matnni o'qisa, undagi 200 ta so'zni eslab qolar ekan. Agar harflab, bo'g'inlab o'qisa, uning diqqat markazida so'z emas, bo'g'in bo'ladi. atijada u so'zlarni eslab qola olmaydi.¹

Bu 4- sinf o'quvchilarining o'qish tezligiga tatbiq etilsa, 125 so'zdan 100 so'zni eslab qoladi. Bu esa yuqori ko'rsatkichlarga erishish imkonini beradi.4- sinfda xatto bir daqiqada 170-180 ta so'z o'qiydigan o'quvchilar ham bor.

O'qish tezligi to'rt yil davomida to'g'ri va ongli o'qish bilan bog'liq holda asta ortib boradi. O'qish tezligini tekshirganda o'qituvchi o'qiladigan materialning harakterini , ya'ni g'oyaviy mavzuviy murakkabligshini , so'z va gaplarning tuzilishini , ularning bolalar nutqida qaydarajada ishlatilishini, o'qishning to'g'ri va ongli bo'lishini hisobga oladi. O'quvchilarning o'qish tezligi har xil bo'ladi, albatta. O'qituvchining vazifasi barcha o'quvchilarning o'qish tezligini, iloji boricha bir xillikka keltirishdan iborat. Bunga asosan matnni ovoz chiqarib o'qishni mashq qilish bilan erishiladi.

Ongli o'qish.Ongli o'qish yaxshi o'qishning asosiy sifati hisoblanadi. Ongli o'qilgan matnning aniq mazmunini, asarning g'oyaviy yo'nalishini, obrazlarini va badiiy vositalarining rolini tushunib o'qish, shuningdek, asarda tasvirlangan voqyea-hodisalarga o'zmunosabatini ifodalay olishdir.Ongli o'qish o'z navbatida, o'quvchilarning zarur hayotiy tajribasiga, so'zning leksik ma'nosini,gapda so'zlarning bog'lanishini tushunishga va bir qator metodik shartlarga bog'liq. Hozirda ongli o'qish atamasi adabiyotlarda va maktabtajribasida ikki ma'noda: birinchidan, o'qish jarayonini egallashga nisbatan o'qish texnikasi ma'nosida,ikkinchidan, keng ma'nodagi o'qishga nisbatan o'qish sifatlaridan biri ma'nosida qo'llanadi.

Ohang og'zaki nutqning birgalikda harakat qiluvchi elementlari: urg'u, nutq temp iva ritmi, pauza , ovozning past-balandligining yig'indisidir. Bu elementlar bir-biriga ta'sir etadi va hammasi birgalikda asarning mazmunini, g'oyasini, qahramonlarning turli kayfiyatini, ichki kechinmalarini ifodalaydi.

O'quvchilar ifodali nutq asoslarini egallashlari uchun muhim shartlar quyidagilardan iborat: Nutq jarayonidan nafasni to'g'ri olish va to'g'ri taqsimlay bilish. Har bir tovushning to'g'ri artikulyastiyasi va aniq dikstiya(burro gapirish) malakasini egallash.Adabiy talaffuz me'yorlarini egallash.

Bu shartlar faqat ifodali o'qishgagina emas, balki ifodali nutqqa, ya'ni hikoya qilishga ham taalluqlidir. O'quvchining har qanday og'zaki hikoyasi ifodali bo'lishi zarur. Ifodali o'qishning asosiy vositalaridan biri ovozdir. Ovoz nafas bilan uzviy bog'lanadi. Shuning uchun o'qituvchi bolalarning ifodali nutqi ustida ishlashni talaffuz qilayotganda o'z nafasini boshqara olish va ovozdan to'g'ri foydalanishga o'rgatishdan boshlaydi. Ovoz kuchi baland-pastlik, uzun-qisqalik, tezlik (temp), yoqimli-yoqimsizlik xususiyatlari bilan karakterlanadi. O'quvchilar matn mazmuniga qarab, baland yoki past ovozda o'qish(gapirish)ga, nutqda tez, o'rtacha yoki sekin tempni tanlashga, biror tuyg'uni ifodalashga o'rganadilar. Ifodali o'qishga o'rgatishda o'quvchilar pauza va logik urg'u bilan ham tanishtiriladi.

Ifodali o'qishga tayyorlanish shartli ravishda uch bosqichga bo'linadi:

1. Asaming aniq mazmunini tushunish , unda qatnashgan shaxslarning xatti- harakatini tahlil qilish, asaming g'oyasini belgilash,ya'ni asarning g'oyaviy mavzuviy asosini, uning obrazlarini badiiy vositalari bilan yaxlit holda tushunish.

2. Matnning qayerida pauza qilishni, mantiqiy urg'uning o'rnini, o'qish tempini belgilab olish.

3. O'qishni mashq qilish. Avtor fikrini, uning tasvirlangan voqyea-hodisalarga va qatnashuvchi shaxslarga munosabatini ovoz bilan bera olish uchun matnni qayta o'qish.

Asarning mazmuni va g'oyaviy yo'nalishini tahlil qilish ifodali o'qishga o'rgatish bilan bog'lab olib boriladi. Ifodali o'qishga o'rgatishda matn mazmunini tushunish, muallif hikoya qilgan voqyealarga o'z munosabatini bildirish asosiy vazifa hisoblanadi. O'quvchilarda ifodali o'qish malakasini shakllantirish uchun asarni o'qituvchining ifodali o'qishi muhim ahamiyatga ega.

Har xil janrdagi matnlarni o'qitish metodikasi

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar ertak, hikoya, masal, she'r, maqol, topishmoq, ilmiy-ommabop asarlar va dostonlardan parchalar o'qish orqali ularda ifodalangan voqyea-hodisalar, obrazlar va ularning xulq-atvori bilan tanishadilar, o'qigan asarlariga baho berishni o'rganadilar; ularda asarning tili, uslubi, yozuvchi qo'llagan tasvir va ifoda vositalari haqida dastlabki adabiy tushunchalar shakllana boshlaydi.

O'quvchilar asar mazmunini o'zlashtirish bilan birga unda bayon etilgan asosiy fikrni aniqlab olishga, fikrlar o'rtasidagi bog'lanishni belgilashga o'rganadilar. Badiiy asarni o'qish bilan bolalarda o'zlarini o'rab turgan muhit, Vatan va uning tabiati, kishilar mehnati haqida ham tasavvur hosil bo'ladi.

O'qish darslari o'quvchilarda badiiy asarlarning bir-biridan farqini ajrata olish, yozuvchining hayotiy voqyealarni qanday badiiy vositalar orqali aks ettirgani va qanday obrazlar yaratganini aniqlay olish, mustaqil o'qish va asarni tahlil qilish malakasini hosil qiladi. O'quvchilar adabiy ma'lumotlarni o'zlashtirish orqali badiiy asarning mazmuni, g'oyasi va ahamiyatini anglab ola boshlaydilar. O'quvchilarning nutqini o'stirishda, yuqoridagilar bilan birga, adabiy tushunchalarni shakllantirish ham muhim o'rin tutadi. O'quvchilar adabiy tushunchalarni o'rganish natijasida badiiy adabiyot san'atning bir turi ekanligi, uning hayot bilan aloqadorligini bilib oladilar.

Asar tahlilida o'quvchilarning hayotiy taassurotlari va asarni o'rganish natijasida ularda paydo bo'lgan estetik his-tuyg'ular hisobga olinadi. Aks holda, o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishi susaya boradi.

Maktabda bolalar adabiyotini o'qitishda aniq ma'lumotlarga, badiiy asarni o'rganish natijasida o'quvchilarda tug'iladigan his-tuyg'ularga suyanib ish ko'riladi. Bu esa o'quvchilarda asar muallifi, obraz, g'oya, adabiy tur, syujet kabi adabiy tushunchalarni elementar tarzda shakllantirishga yordam beradi.

Boshlang'ich sinflarda asar tahlilida badiiy til vositalari - sifatlash, o'xshatish, jonlantirish, mubolag'a va adabiy janr turlari - ertak, hikoya, masal, she'r, doston, maqol, topishmoq kabilar bilan amaliy ravishda tanishtiriladi.

Badiiy asarda g'oyaviy mazmun obrazlar orqali ifodalanadi. Obrazlar esa so'zlar yordamida yaratiladi. So'z adabiyotda badiiy obrazni yaratish qurolidir. Asarning badiiy ifodaliligi yozuvchining undan qay darajada foydalanganligiga bog'liq.

Asarda tasvirlangan hayotiy voqea-hodisalarni obrazli aks ettirishda badiiy til asosiy vositadir. Shuning uchun ham badiiy asar yuzasidan olib boriladigan kuzatish ishlari har bir obrazni, umuman badiiy asar mazmunini ochishda katta ahamiyatga ega.

Boshlang'ich sinflarda badiiy asar tilini tahlil qilish orqali o'quvchilarda o'z ona tiliga muhabbat hissi, badiiy asarni ongli o'qish ko'nikmasi o'stiriladi, asar g'oyasini chuqur idrok etishga zamin hozirlanadi, o'quvchilar nutqi rivojlantiriladi. Xalq og'zaki ijodida ertak janrining bolalar tomonidan yaxshi qabul qilinib, qiziqib o'qilishining sabablaridan biri ertak tilining ta'sirchanligi, o'tkir syujetliligi va xalq tiliga yaqinligidir. Ertak o'qib bo'lingach, uning badiiy tili ustida ishlashga alohida ahamiyat berish zarur.

2-sinf «Ona tili va o'qish savodxonligi» kitobida keltirilgan «Karnaychi shoh» ertagida «yov qora bulutday yopirilib kelayotgan ekan», «Kuychi terak» ertagida «Terakning shoxlari xuddi surnay chalgandek ovoz chiqarib, yaproqlari esa shildirab raqsga tushar ekan», «To'rg'aylar qo'shiq aytib, ularga jo'r bo'lar ekanlar», «Oh, deb nola qilibdi terak», «USTO'n ularning nag'malariga jo'r bo'lib, sho'x-sho'x kuy chalibdi» kabi badiiy vositalar yordamida tasvirlangan manzaralar juda ko'p. Ular ustida ishlash o'quvchi nutqini o'stirish bilan birga ularni fikr yuritishga, mulohaza qilishga o'rgatadi.

Ertaklarda o'xshatishlar, jonlantirish va mubolag'alardan foydalanilgan. O'quvchilarga ularni izohlab berish, keyinchalik matndan toptirish, qayta hikoyalashda ulardan nutqlarida foydalanishga o'rgatish zarur.

Asar o'qib bo'lingach, badiiy til vositalari ustida ishlanadi. Chunki ularning ma'nosi kontekstdan, asar mazmunidan anglashiladi. Ayniqsa, masallarda allegoriyani ochishda ko'chma ma'noli so'zlardan ko'p foydalaniladi. Ular bolalarga masal mazmunini tushunishga xalal bergani uchun ayrim ko'chma ma'noda ishlatilgan so'zlar asarni o'qishdan oldin tushuntiriladi.

3-sinf «Ona tili va o‘qish savodxonligi» darsligidan o‘rin olgan «Ayamajiz» (Qudrat Hikmat) she‘rida «Bo‘ralar qor kapalak», «Bog‘lar sokin mizg‘ishar, Misoli oq kapalak», «Muz oynalar sovuq yeb» misralarida o‘xshatish, jonlantirish; «Saxiy ona tabiat», «quchog‘ida havo sof» misralarida metafora; «Ayamajiz izg‘iydi, Ko‘chalarda tutoqib, Shox-shabbani tortqilar, Yalmog‘izdek yutoqib» kabi misralarda jonlantirish va o‘xshatishlar qo‘llangan. Bular ustida ishlaganda quyidagicha savol- topshiriqlardan foydalanish mumkin:

Shoir qorni nimaga o‘xshatadi? (oq kapalakka).

Ayamajizni nimaga o‘xshatadi? (Yalmog‘izga).

«Muz oynalar sovuq yeb» misrasini qanday tushunasiz? Oyna sovuq qotadimi?

Ushbu darslikning «Kumush qish» bo‘limida «Qish» matni berilgan. Ushbu matnda ham ko‘plab jonlantirishlar qo‘llangan. Masalan, «hamma yoqda sovuq izg‘irin kezadi», «Ingrar og‘riq kabi qari tol, oynalarni bezar qish - gulkor», «Daraxt kurtaklari rohatlanib uxlamog‘da», «hozir urug‘lar tinch uyquda» kabi. Matn tahlilida «Matnning birinchi qismini o‘qing. Unda qaysi so‘z o‘z ma‘nosidan boshqa ma‘noda qo‘llangan?» yoki «Matnning ikkinchi qismida jonsiz narsalar jonlidek tasvirlangan o‘rinlarni topib o‘qing. Boshqa ma‘noda qo‘llangan so‘zlarni o‘z ma‘nosida qo‘llab gap tuzing. Bu so‘zlar qanday ma‘noda qo‘llanganda ta‘sirchan bo‘ladi?» kabi savol-topshiriqlardan foydalanish mumkin.

Maqol janrida ham ko‘chma ma‘noli so‘zlar ko‘p qo‘llanadi. Misol uchun «Yurt boshiga ish tushsa, Er yigit hozir» maqolida boshiga so‘zi metafora yo‘li bilan ma‘nosi ko‘chgan, o‘quvchilarga uning ma‘nosi qanday usul bilan ko‘chganligi aytilmaydi, faqat boshqa ma‘noda qo‘llanganligi o‘z ma‘nosi bilan taqqoslangan holda o‘quvchilarga o‘rgatiladi.

Tarixiy asarlarda ham ta‘sirchan, tasviriy-bo‘yoqdor so‘zlar ko‘p uchraydi. Jumladan, «Bobur va kabutar» asarida hazrat, a‘yonlar, oliy hazrat so‘zlari qo‘llangan. Asar matnida qadimiy davr bilan bog‘liq qo‘shimchalarning qo‘llanilishi ham asarga joziba bag‘ishlaydi. Masalan: «Kabutar ne deydu?» kabi. Mazkur asarda ikkinchi shaxs qo‘shimchasi o‘rnida hurmat ma‘nosidagi uchinchi

shaxs qo‘shimchasi qo‘llangan: «Xatda: Oliy hazrat, qovun aynipishdi. Kelib qo‘l urib bersalar». Shu o‘rindagi «qo‘l urib bersalar» birikmasi ibora hisoblanadi. Iboralar doim ko‘chma ma’no ifodalab, nutqning ta’sirchanligini oshiradi. Matndan iboralar aniqlangach, ma’nosini izohlashdan tashqari, ularga ma’nodosh yoki qarama-qarshi ma’noli iboralarni topshirish ham yaxshi samara beradi.

Topishmoqlarda ham jonlantirish va o‘xshatishlar juda ko‘p. Masalan: «Ayoz bobo novvot sotdi, Olgan edim, qo‘lim qotdi» topishmog‘ida o‘xshatish, «Chiq- chiq» ishlab tolmaydi, tunda uxlab qolmaydi» topishmog‘ida jonlantirish qo‘llangan.

«Chumoli va Tipratikan», «O‘jar toshbaqa» masallarida ham badiiy til vositalari mavjud. Xususan, ularda «O‘g‘irlik mol aylar jonsarak», «Bola ko‘nglin ko‘tarar», «Kosang joningga huzur», «Senga qalqon usti-bosh», «Parcha go‘sht bo‘lib yurar», «Jish Toshbaqa» kabi ibora, birikma va gaplar uchraydiki, ular ustida ishlashda «Bunday majorolar qachon va kimlar orasida bo‘lib o‘tishi mumkin? Ularga hayotdan misollar keltiring» kabi topshiriqlar berish, ulardagi ma’noni boshqacha yo‘sinda bayon ettirish, o‘zaro taqqoslash, ta’sirchanligidagi farqni aniqlatish katta ta’limiy ahamiyat kasb etadi. Masalan: «Bola ko‘nglin ko‘tarar» - Bolasiga yaxshi gaplar gapirar; «Kosang joningga huzur» - Kosang joningni, sog‘lig‘ingni asraydi» kabi.

Boshlang‘ich sinflarda adabiy tushunchalar va badiiy vositalar ustida ishlash o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini o‘stirishga, ularda jonlantirish, o‘xshatish, mubolag‘a kabi adabiy tushunchalar yuzasidan dastlabki tasavvur hosil qilishga yordam beradi.

Badiiy asar matni ustida ishlash orqali o‘quvchilar savodxonligini rivojlantirish

Badiiy asar ustida ishlashning 2-bosqichi tahlil qilishdir. Bu bosqichning vazifasi: syujet rivojining sabab natija bog‘lanishini belgilash, ishtirok etish shaxslarning xulq-atvorini va asosiy xususiyatlarini aniqlash, asar kompozitsiyasini ochishdir. Tahlil jarayonida matn ustida ishlashning quyidagi turlaridan foydalaniladi.

Tanlab o‘qish. Bunda o‘quvchi matnning berilgan vazifaga mos qismini o‘qiydi. Vazifa asarning faktik mazmunini oydinlashtirish, sabab-natija bog‘lanishini belgilash, badiiy xususiyatini ochish, o‘qilgan matnga o‘z shaxsiy munosabatini ifodalashdan iborat bo‘lishi mumkin. 4-sinfda “Tabiatdagi o‘zgarishlar berilgan qismlarini topib o‘qing (Oltin kuz)”, “Taqachining nasihati”ni o‘qing.

Tanlab o‘qish matn ustida ishlashning eng samarali usulidir. U o‘quvchilarda yaxshi o‘qish sifatlarini o‘stirish bilan ularning ijodiy tasavvurini, nutqi va zehni o‘stirishga yordam beradi.

Berilgan savolga o‘z so‘zi bilan javob berish.

Mashqning bu turi o‘quvchilarda o‘qilganlar yuzasidan muhokama yuritish ko‘nikmasini o‘stirishga, qatnashuvchi shaxslarni baholashga muallif tasvirlagan hayotiy lavhalar bilan asar g‘oyasi o‘rtasidagi bog‘lanishni aniqlashga imkon beradi. Ishning bu turida beriladigan savollar ma’lum maqsadga yo‘naltirilgan va muayyan izchillikda bo‘lishi kerak. SHu bilan bir qatorda o‘quvchilarning mustaqil fikrlashga o‘rgatilishi lozim. Boshlang‘ich sinf darsliklarida savollarga javob berish ish turiga katta o‘rin berilgan. O‘qituvchining vazifasi ana shu savollardan unumli foydalanish va ijodiy xarakterdagi savollarni ko‘proq berishi talab etiladi. 4-sinfda “Qodir bilan Sobir” matni yuzasidan o‘quvchilarni o‘z fikrini aytishga undovchi Sobir o‘qishdan kechikish sababini ochiq aytib to‘g‘ri qildimi? Uning o‘rnida siz bo‘lganingizda nima qilardingiz? kabi savollar o‘quvchilarning fikrlashqobiliyatlarini, og‘zaki nutqlarini o‘stiradi va matnni yaxshi o‘zlashtirishlariga olib keladi. O‘quvchilarni savol berishga o‘rgatish.

Metodistlarning fikricha, to‘g‘ri berilgan savolda yarim javob tayyor bo‘ladi. O‘quvchilar matnni ongli o‘zlashtira olsalargina, u yuzasidan savol bera oladilar. O‘quvchilarni savol berishni o‘rgatishni 2-sinf dan boshlash maqsadga muvofiqdir. O‘quvchilar albatta savolni matn mazmuni bilan bog‘liq holda tuzishdan o‘rganadilar. Keyinchalik muhokama va ijodiy savollar berishni ham o‘zlashtirib oladilar. Matnni tasvirlash. Matnni 2 xil tasvirlash mumkin: 1) so‘z bilan tasvirlash; 2) grafik tasvirlash. So‘z bilan tasvirlash o‘ziga xos murakkab ish turi bo‘lib, unda

manzarani soʻz yordamida aniq qayta tiklash talab etiladi. Bunda soʻzlarni aniq tanlashga eʼtibor qaratiladi. Turli tabiat manzaralarini, qatnashuvchi kishilarning tashqi koʻrinishini, voqea sodir boʻlgan joylarni tasvirlash topshiriq qilib berilishi mumkin.

Matnni tasvirlashni darslikda berilgan rasmni matndagi shu rasmga mos qismini taqqoslab tasvirlashdan boshlash kerak.

Grafik tasvirlash koʻproq uyda bajariladi. Buning uchun oʻquvchilar tasvirlanadigan matn qismini ajratadilar, uni diqqat bilan oʻqib chiqadilar, mazmunini oʻzlashtiradilar va unga mos rasm chizadilar.

Asar rejasini tuzish. Reja matn mazmunini ongli va chuqur tushunishga, asosiy fikrni ajratishda, voqealarning izchilligini belgilashda, matn qismlarining oʻzaro bogʻlanishini tushunishda oʻquvchilarga yordam beradi. Reja ustida ishlash oʻquvchilar nutqi va tafakkurini oʻstiradi. Ular matnni mazmunan tugallangan qismlarga boʻlishga va har bir qismning asosini topishga oʻrganadilar.

Reja tuzishga tayyorgarlik ishlari savod oʻrgatish davridayoq boshlanadi. Tayyorgarlik mashqining eng oddiy turi berilgan sarlavhalardan kichik matn mazmuniga mosini topib qoʻyish hisoblanadi. Bunday mashqqa oʻrgatishda oʻqituvchi sarlavha asosiy fikrni ifodalashini taʼkidlaydi, bolalar topgan sarlavhani tahlil qilib, u yoki bu sarlavha nima uchun mos yoki mos emasligini tushuntiradi. Reja tuzishga tayyorgarlik ishining 2-turi oʻqituvchi rahbarligida tanlab oʻqish hisoblanadi, bolalar matndan oʻqituvchi bergan savolga javob boʻladigan oʻrinni topib oʻqiydilar.

Reja tuzish osondan qiyinga tamoyili asosida asta murakkablashtirilib muayyan izchillikda oʻtkazib boriladi. 1-sinf oʻquvchilari oʻqilgan kichik matnga oʻqituvchi rahbarligida soʻroq gap tarzida sarlavha tanlash, 2-sinfda kichik maqolaning rejasini oʻqituvchi rahbarligida soʻroq yoki darak gap tarzida tuzish, 3-sinfda oʻqilgan matn rejasini jamoa boʻlib tuzish, 4-sinfda mustaqil reja tuzish olishlari kerak.

Rejaning eng oddiy formasi rasmi reja hisoblanadi. Buning uchun avval bolalar kitobda berilgan rasmlardan matn qismiga mosini tanlashga va uni

nomlashga o'rgatiladi; keyin matn qismiga tayyor rasm berilmaydi, uni bolalarning o'zlari so'z bilan tasvirlaydilar; hikoya o'qiladi va qismlari bo'yicha tahlil qilinadi, so'ng o'quvchilar matnning 1-qismini o'qiydilar, o'qituvchi ulardan qanday rasm chizishni so'raydi, ish mana shu tarzda davom etadi.

O'quvchilar rasmlil reja tuzishdan logik reja tuzishga o'tadilar, logik reja tuzish quyidagi izchillikda o'rgatiladi:

1. O'qituvchi qismlarga bo'lingan matn tanlab reja tuzadi va matn rejasini o'rni almashtirib, sarlavha tarzida xattaxtaning chap tomoniga yozib qo'yadi. O'quvchilar matnning 1-qismini o'qiydilar, shu qism mazmuniga mos sarlavhani topadilar, uni o'qituvchi xattaxtaning o'ng tomoniga yozadi, shunday qilib, xattaxtada o'qilgan matnning rejasi hosil bo'ladi.

2. Matn qismlarini tahlil qilish jarayonida o'quvchilar o'qituvchi rahbarligida har bir qismdagi asosiy qismni aniqlaydilar va unga sarlavha topadilar, o'qituvchi sarlavhalarni reja tarzida xattaxtaga yozib boradi.

3. Qismlarga bo'linmagan matn tanlanadi, sarlavhalar matn rejasi tartibida xattaxtaga yoziladi. O'quvchilarga berilgan sarlavhalardan foydalanib, matn qismlarga bo'lish topshiriladi. Ular matnni o'qiydilar, 1-sarlavhaga tegishli qismni ajratadilar, keyingi qism ham shunday belgilanadi.

Qismlarga bo'linmagan matn tanlanadi, sarlavhalar aralash tarzda xattaxtaga yoziladi. O'quvchilarga yuqori qismlarga bo'lish topshiriladi. O'quvchilar matnni o'qib nisbiy tugallangan qismni ajratadilar va unga mos sarlavhani xattaxtadan tanlaydilar. Ish shu tarzda davom ettirilib, matn rejasi tuziladi.

Boshlang'ich sinflarda badiiy asar turlaridan hikoya, she'r, ertak, masal, maqol va topishmoqlar amaliy ravishda o'rganiladi. Bulardan tashqari, ilmiy-ommabop maqolalar ham o'qitiladi. Turli janrdagi badiiy asarlar qurilishi, stilistik priyomlari jihatidan o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, o'quvchilarga ta'siri ham har xil bo'ladi. Shunga ko'ra, turli janrdagi badiiy asarlarni o'qishda o'qituvchi unga mos metodlar tanlashi talab etiladi.

Hikoya kichik hajmli badiiy asar bo'lib, unda kishi hayotidagi ma'lum bir

voqea hayotning muhim tomonlari umumlashtirib tasvirlanadi. “Hikoya ko‘pincha kishi hayotida bo‘lgan bir epizodni tasvir etadi. Uning mazmuni ertakdigidan ortiqroq hayotiydir”.

Hikoya mazmunan boshlang‘ich sinf uchun mos janr hisoblanadi. Kichik yoshdagi o‘quvchilarni qahramonning xatti-harakati, tashqi ko‘rinishi, portret tasviri, voqea-hodisalar haqidagi hikoyalar ko‘proq qiziqtiradi. SHuning uchun bolalarni badiiy asar turi bo‘lgan hikoya bilan tanishtirish uning syujetini tushuntirishga bog‘lab olib boriladi.

Boshlang‘ich sinflarda hikoyani o‘qishga bag‘ishlangan izohli o‘qish darslarida o‘qilgan hikoya mazmunini ochish, lug‘at ustida ishlash, o‘qilgan matnni qayta hikoyalash asosiy ish turlaridan hisoblanadi. Hikoya mazmuni, odatda, savollar asosida tahlil qilinadi. Bunda savollar qatnashuvchi shaxsning xatti-harakati va xarakterini tahlil qilishga qaratilgan bo‘ladi. So‘roqlardan ikki maqsadda: hikoya mazmunini tahlil qilish hamda faktlar, mulohazalar, xulosalarni taqqoslash, voqea-hodisalar, xatti-harakat o‘rtasidagi bog‘lanishlarni aniqlash va umumlashtirish uchun foydalaniladi.

Hikoyani o‘qishda hikoya mazmunini tahlil qilish va shu asosda o‘quvchilar nutqini o‘stirish markaziy o‘rin egallaydi. Hikoya o‘qilgach, o‘quvchilar o‘ylashi, o‘z mulohazalarini aytishi uchun tayyorlanishga vaqt berish talab etiladi. O‘qilgan asar yuzasidan beriladigan dastlabki savollardan maqsad hikoya bolalarga yoqqan-yoqmagani, undagi qaysi qahramonning xarakteri bolaga ta’sir etgani, bolalar kim yoki nima haqida hikoya qilib berishni istashini bilishdan iborat. SHundan keyingina hikoya xarakterini tushunishga, nihoyat, asarning asosiy g‘oyasini bilib olishga yordam beradigan savollardan foydalaniladi.

Badiiy asarni tahlil qilishda syujetni to‘liq tushuntirishga berilib ketib, qatnashuvchilarga xarakteristika, asar qurilishi va tilini tahlil qilish kabi ish turlari e’tibordan chetda qolmasligi lozim.

Savollarni, odatda, o‘qituvchi beradi, ammo asar mazmuni, qatnashuvchi shaxslarning xulq-atvorini ochish yuzasidan o‘quvchilarga ham savol tuzdirish juda foydali. Bu usul bolalarga juda yoqadi va ishni jonlantiradi; asar mazmunini

yaxshi tushunish, mazmun va voqealar orasidagi bog‘lanishni to‘liq esda saqlab qolishda o‘quvchilarga yordam beradi.

Hikoyani o‘quvchilar yaxshi o‘zlashtirishlari, unda ilgari surilgan g‘oyani bilib olishlari uchun matn bilan ishlash jarayonida tanlab o‘qish, savollarga javob berish, hikoya qismiga o‘zlari savol tuzishi, so‘z bilan va grafik rasm chizish, reja tuzish, qayta hikoyalashning barcha turlaridan, ifodali o‘qishga tayyorlanish kabi ish turlaridan foydalaniladi.

Kichik badiiy hikoyani izohli o‘qish darsini uyushtirishda quyidagi reja varianti sxemasi e‘tiborga olinadi:

1) hikoyani o‘qishga tayyorlash (hikoyada tasvirlangani kabi kishilar hayoti, davrga qisqa xarakteristika...);

2) hikoyani (to‘liq yoki mantiqiy tugallangan qismlarini) o‘qituvchi yoki oldindan tayyorlangan o‘quvchining ifodali o‘qishi;

3) idrok etishni tekshirish (qatnashuvchi shaxslarning xatti-harakatlari, shaxslar va voqealar o‘rtasidagi munosabatlar yuzasidan qisqacha suhbat);

4) hikoyani qayta o‘qish (hikoyani qismlarga bo‘lish, o‘quvchilarga o‘qitish, ayrim so‘zlar ma‘nosini tushuntirish);

5) hikoyaning har bir bo‘limi yuzasidan suhbat o‘tkazish va sarlavha topish;

6) hikoyaning ayrim bo‘limlarini ifodali o‘qish;

7) reja asosida qayta hikoyalash;

8) hikoyani ifodali o‘qishga yoki sahnalashtirishga tayyorlanish (sinfdayoki uyda);

9) hikoyani ifodali o‘qish va ifodali qayta hikoyalash.

Bu hikoyani o‘qish darsi rejasining varianti bo‘lib, o‘zgarishi ham mumkin. Ammo shuni unutmaslik kerakki, badiiy hikoyani o‘qish darsida uning mazmunini, asosiy fikrini bilish bilan birga, asarning tarbiyaviy (badiiy asar misolida o‘quvchilarni tarbiyalash), xususan, estetik ta‘siri ham ko‘zda tutiladi va ifodali qayta hikoyalashga katta ahamiyat beriladi.

Xulosa

Xulosa o'rnida quyidagilarni ta'kidlash maqsadga muvofiqdir:

1. An'anaviy didaktik ta'minotni modernizatsiyalash sabablari murakkab va ko'p qirrali bo'lib, ijtimoiy-iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy o'zgarishlarga muvofiq kompetentli mutaxassislarga bo'lgan ehtiyojning oshishi hamda kompetentli mutaxassislarni an'anaviy "bilimli" ta'lim konsepsiyasiga asoslangan didaktik ta'minot asosida tayyorlash imkonining yo'qligi.

2. Modernizatsiya jarayonlari mavjud an'anaviy didaktik ta'minotning ta'lim maqsadini, mazmunini, metodlarini, texnologiyalarini va ta'lim natijalarini baholash tizimlarini qaytadan ko'rib chiqishni taqozo etadi.

3. Kompetentli tayyorlashda didaktik resurslardan samarali foydalanishga ko'maklashuvchi auditoriya va mustaqil mashg'ulotlarni rejalashtirish, tashkil qilish, o'tkazish va baholash bo'yicha didaktik-matematik modellarning qo'llanishi auditoriya mashg'ulotlarining sifatini miqdoriy jihatdan baholashga imkon beradi.

5. O'quvchilarni o'qish davrida kompetentligining shakllanish darajasini aniqlash uchun integrativ bilimlarni talab qiluvchi hamda o'zida amaliyotga yo'naltirilgan va ijodiy-mazmunli diagnostik va attestatsion masalalar majmuasini ishlab chiqish va ularni yechish orqali baholash maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ta'limda yangi pedagogik texnologiyalar:muammolar, yechimlar. Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari.-T,2009.
2. Farberman B.L.Ilg'or pedagogik texnologiyalar.-T.: "Fan",2000.
3. Yoldoshev J.F.,Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari.Qollanma.-T.: "Oqituvchi",2004.
4. "Ta'lim samaradorligini oshirish yollari" mavzusidagi seminar trening materiallari. - T.:2002.
5. Tolipov O.Q.,Usmonboyeva M.Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari(oquv qollanma).-T.: "Fan",2006.
6. Qurbonov Sh.,Seytxalilov Y.Ta'lim sifatini boshqarish.-T.: "Turon-Iqbol",2006.
7. .“Umumiy o’rta ta’limning Davlat Ta’lim Standarti vao‘quv dasturi boshlang‘ich ta’lim” T.:2017 yil
8. Babanskiy Yu.K. Hozirgi zamon umumiy ta'lim maktabida o‘qitish metodlari. -Toshkent: O‘qituvchi, 2018. - 290 bet.
9. Mavlonova R., To‘rayeva O., Xoliqberdiyev K. Pedagogika.-Toshkent: O‘qituvchi, 2011. – 510 b.

Internet saytlari:

1. [www. ziyonet.uz](http://www.ziyonet.uz)
2. www.tdpu.uz
3. www.google.ru

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
Matn tahlili ustida ishlashning asosiy bosqichlari.	5
Har xil janrdagi matnlarni o‘qitish metodikasi.....	12
Badiiy asar matni ustida ishlash orqali o‘quvchilar savodxonligini rivojlantirish.	16
XULOSA	22
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	23

**MATN TAHLILI USTIDA ISHLASH ORQALI
O‘QUVCHILARDA
O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTRISH**
(umumiy o‘rta ta’lim maktablarining boshlang‘ich
sinf o‘qituvchilari uchun uslubiy ko‘rsatma)

“Bilig ilmiy faoliyat” nashriyoti

Muharrir: Fayzullayeva G.

Texnik muharrir: Xujakulov Sh.

Nashrga tayyorlovchi: Abdullayev F.

Sahifalovchi dizayner: Umarov U.

№ 098355

“Bilig ilmiy faoliyat” nashriyoti,
Joylashgan mazili Samarqand viloyati, Samarqand shahar,
Zavod ko‘chasi 9-uy, 10-xona. Faoliyat manzili Samarqand viloyati, Samarqand shahar,
X.Obiddinov ko‘chasi 7-uy.
tel.: +998 97-925-97-91

Terishga berildi: 29.08.2023-yil. Bosishga ruxsat etildi: 07.09.2023-yil.

Bichimi 60x84^{1/16}, “Times New Roman” garniturasida.

Bosma tabog‘i 1.75. Adadi 100 nusxa. Buyurtma № 2023/UK3

Bahosi kelishilgan narxda

Noshirlik litsenziyasi: № 098355

Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish
milliy markazi bosmaxonasida nashr etildi